

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14636291>

BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDA ADABIY TAHLIL KO‘NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH TEXNOLOGIYASI

Aytbayev Dilshodxuja Temirbayevich

Ilmiy rahbar: Toshkent davlat pedagogika universiteti professori v.b.,
filologiya fanlari doktori (DSc).
dilshodxujaaytbayev77@gmail.com

Xalibekova Balnur Yerbol qizi

Toshkent davlat pedagogika universiteti Boshlang‘ich ta‘lim fakulteti
404 q guruh talabasi.

ANNOTATSIYA

Berilgan maqolada o‘qish savodxonligi darslarida badiiy asar bilan tanishish, uni tahlil qilish ko‘nikmalarini shakllantirish borasida adabiyotlat tahlili va mavzu bo‘yicha nazariy ma‘lumotlar haqida fikrlar yuritiladi.

Kalit so‘zlar: ko‘nikmalar, bolalar psixologiyasi, badiiy tahlil, kognitiv rivojlanish, madaniy savodxonlik, kommunikativ yondashuv, tilning muloqot vazifasi, matnni tahlil.

ТЕХНОЛОГИЯ ФОРМИРОВАНИЯ НАВЫКОВ ЛИТЕРАТУРНОГО АНАЛИЗА В НАЧАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ

АННОТАЦИЯ

В данной статье даются размышления о литературном анализе и теоретических сведениях по теме ознакомления с художественным произведением на уроках грамотности чтения, формирования навыков его анализа.

Ключевые слова: навыки, детская психология, художественный анализ, когнитивное развитие, культурная грамотность, коммуникативный подход, коммуникативная функция языка, анализ текста.

TECHNOLOGY FOR THE FORMATION OF LITERARY ANALYSIS SKILLS IN PRIMARY EDUCATION

ANNOTATION

In the given article, the lessons of Reading Literacy focus on literary analysis and theoretical information on the topic in relation to acquaintance with the work of art, the formation of skills for its analysis.

Keywords: *skills, child psychology, artistic analysis, cognitive development, cultural literacy, communicative approach, communication function of language, text analysis, fiction, fairy tale, speech.*

KIRISH. Zamon talabiga mos ta'lim jarayonini tashkillashtirish uchun pedagogikaning asosiy vazifalaridan biri nimani kimga va qay tarzda o'qitish masalasiga yechim izlash demakdir. Bu borada maktab o'quvchilarining bilimi va ko'nikmalarini shakllantirish, ularni milliy hamda umuminsoniy qadriyatlarga sodiqlik ruhida tarbiyalash, o'qituvchi kasbi nufuzini va pedagoglarning sifat tarkibini oshirish, maktab ta'limi muassasalarining xalqaro standartlarga javob beradigan zamonaviy modellarini barpo etish maqsadida, shuningdek, 2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning Taraqqiyot strategiyasini "Inson qadrini ulug'lash va faol mahalla yili"da amalga oshirishga oid davlat dasturi ishlab chiqildi.

Ta'lim sohasida bo'layotgan tub o'zgarishlar, barcha yo'nalishlarda bo'lgani kabi boshlang'ich ta'limga ham o'zining ijobiy ta'sirini ko'rsatmoqda. Boshlang'ich ta'limni rivojlantirish, o'quvchilarni yetuk, bilimli qilib o'qitish va tarbiyalash, avvalam bor, shu soha o'qituvchilarini o'z sohalari bo'yicha kuchli qurollangan, yaxshi bilimga, tushuncha va metodikaga ega bo'lishlarini talab etadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida badiiy tahlil qilish ko'nikmalarini shakllantirish ularning umumiy kognitiv rivojlanishi va madaniy savodxonligi uchun juda muhimdir. Badiiy tahlil tasviriy san'atni talqin qilish va tushunishni, tanqidiy fikrlashni, ijodkorlikni va estetik baholashni rivojlantirishni o'z ichiga oladi.

NATIJARLAR. Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti darsligida o'qituvchiga quyidagicha ta'rif keltirilgan: "O'qituvchi – guruhdagi o'quv tarbiya jarayonining tashkilotchisidir. O'qituvchi o'quvchilar uchun dars vaqti, darsdan

tashqari va tarbiyaviy tadbirlarni tashkil etish, o'tkazish, o'quvchilarga kerakli maslahatlar berishda bilimlar manbai bo'lishi lozim". Demak, o'qituvchi dars jarayonining asosiy yo'l boshchisi hisoblanar ekan¹.

Shu bilan birga maktab ta'lim tizimining ham o'z oldiga qo'ygan vazifalari mavjud. Bu vazifalar kichik maktab yoshidagi o'quvchilar umumiy rivojlanishining o'sganligi, psixologiya va xususiy metodika sohasidagi yutuqlar sinfda o'qish mazmuni va o'qitish metodlariga o'zgartirish kiritishni talab etmoqda. Shularga bog'liq holda badiiy asarni tahlil qilish metodikasi takomillashtirila borildi: takkroriy bayon qilish mashqlari kamaytirildi, ijodiy va o'qilgan matn yuzasidan o'z fikrini bayon qilib, mustaqil fikrlash ko'nikmasini o'stiradigan mashqlar ko'paytirildi, asar qismlari ustida emas, balki yaxlit asar ustida ishlanadigan bo'ldi, asar g'oyasi va obrazlarini tushuntirishda o'quvchilarning mustaqilligi, ijodkorligi ortdi.

Bolaga o'qish savodxonligini o'rgatishda kommunikativ yondashuv, tilning muloqot vazifasi birlamchi hisoblanib, integrativ, faoliyatga yo'naltirilgan, orginalilik, kashfiyotchilik, farqli va tanqidiy yondashuvlar e'tiborda bo'lishi ta'kidlanadi. Quyida badiiy asar boshlang'ich sinflarda metodik qoidalar asosida tahlil qilinishini ko'rib chiqamiz:

1. Asarning mazmunini tahlil qilish to'g'ri, tez, ifodali va ongli o'qish malakalarini shakllantirish bir jarayonda boradi (asarning mazmunini tushunishga doir topshiriq o'qish malakalarini takomillashtirish topshirig'i hamdir.)

2. Asarning mavzusi va g'oyaviy asoslarini, uning obrazlari, kompozitsiyasi va tasviriy vositalarini tushuntirish o'quvchilarning etuk shaxs sifatida kamol topishida alohida ahamiyatga ega, shuningdek, o'quvchining bog'lanishli nutqini o'sishi(lug'atining faollashishi va boyishi)ni ta'minlaydi.

3. O'quvchilarning hayotiy tajribasiga tayangan holda asarning mazmunini ongli idrok etishning asosi va uni tahlil qilishning zaruriy sharti hisoblanadi.

---

¹ Burxonov Sh.Sh. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining badiiy tahlil ko'nikmalarini shakllantirishning ilmiy-nazariy ahamiyati. Inter education & Global study. ISSN 2992-9024 (online) 2024, №5(1). 117-126 betlat.

4. Sinfda o‘qishga o‘quvchilarning umumiy bilish faoliyatini aktivlashtirish, atrof-muhit haqidagi bilimlarini kengaytirish va ilmiy dunyoqarash asoslarini shakllantirishning yaxshi natija beruvchi vosita sifatida qaraladi.

Asarni tahlil qilishda hisobga olish zarur bo‘lgan muhim omillardan biri uning o‘quvchilarga ko‘rsatadigan hissiy ta‘siridir. O‘quvchilar asar muallifining asosiy fikrini tushunibgina qolmay, muallif hayajonlangan voqealardan o‘quvchi ham hayajonlansin. Matnni tahlil qilish o‘quvchida fikr qo‘zg‘atishi, hayotiy tajribasining asar muallifi qayd etgan dalillarga to‘g‘ri kelish – kelmasligini aniqlashi zarur. Tahlilning davomida asarning badiiy go‘zalligi, estetik qiymati ham alohida qayd qilib o‘tiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYASI. Boshlang‘ich sinflarda o‘quvchilarining badiiy tahlil ko‘nikmalarini shakllantirishga oid tadqiqotchilardan S.Matchonov, K.Yo‘ldoshev, M.Mirqosimova, Sh.Sariyevlarning o‘z tadqiqotlarida fikr yuritgan. S.Matchonov va K.Qosimovalarning “Ona tili o‘qitish metodikasi”, M.Asqarova “Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida o‘qish va matnni tushunish ko‘nikmalarini rivojlantirish” deb nomlangan nomzodlik dissertatsiyasi, T.G‘afforovanning “Boshlang‘ich ta‘limda zamonaviy pedagogik texnologiyalar” deb nomlangan ilmiy ishlarida badiiy tahlil ko‘nikmalarini shakllantirish haqida o‘z fikrlarini bayon qilgan. Shu bilan bir qatorda, Q.Husanboyeva, M.Hazratqulov, Sh. Jamoliddinova ham muallifligida 2020-yilda nashr qilingan nashr etilgan “Boshlang‘ich sinflarda adabiyot o‘qitish metodikasi” nomli darsligida ham boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida badiiy tahlil qilish ko‘nikmalarini shakllantirish mavzusiga doir bir qancha ilmiy farazlar, metodikalar berib o‘tilgan.

MUHOKAMA. O‘qish metodikasi adabiyotshunoslik, pedagogika, psixologiya singari fanlarning ishlab bergan nazariy qoidalariga asoslanadi. Sinfda o‘qishni to‘g‘ri uyushtirish uchun o‘qituvchi badiiy asarning o‘ziga xos xususiyatlarini, ta‘limning turli bosqichlarida o‘qish jarayonining psixologik asoslarini, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarning matnni idrok etish va o‘zlashtirish xususiyatlarini ham hisobga olish zarur. O‘qish darslari o‘quvchilarda badiiy asarlarning bir-biridan farqini ajrata olish,

yoʻzuvchining real hayotiy voqealarni qanday badiiy obrazlar, badiiy vositalar orqali aks ettirgani va qanday obrazlar yaratganini aniqlay olish, mustaqil oʻqish va asarni tahlil qilish malakasi oʻquvchilar sinfdan-sinfga oʻtgan sari oʻstirib boriladi.

Oʻquvchilar badiiy asardagi adabiy maʼlumotlarni oʻzlashtirish orqali badiiy asarning gʻoyasi, mazmuni va ahamiyatini anglab ola boshlaydilar. Oʻquvchilar asardagi adabiy tushunchalarni oʻrganish natijasida badiiy adabiyot sanʼatning bir turi ekanligi, uning hayot bilan aloqadorligini bilib oladilar. Asarda adabiy tushunchalarni shakllantirish bilan birga oʻquvchilarning nutqini rivojlantirish ham muhim ahamiyat kasb etadi. Boshlangʻich sinflarda asarni badiiy tahlil qilish jarayonida quyidagi adabiy janr turlari: hikoya, ertak, doston, sheʼr, rivoyat, masal, maqol, topishmoq bilan birga oʻxshatish, sifatlash, jonlantirish, mubolagʻa bilan ham amaliy tarzda tanishtiriladi.

XULOSA. Boshlangʻich sinflarda adabiy tahlil koʻnikmalarini shakllantirishda ularning mustaqil oʻqish faoliyatini va fan boʻyicha sinfdan tashqari ishlarini tashkil etmasdan samarali amalga oshmaydi. Dars bilan aloqadorlik, uzviylik mazkur turdagi ishlarni tashkil etishning asosiy tamoyillaridan biridir. Biroq sinf va taʼlim muassasasidan tashqari ishlar dars bilan bogʻliqlikda amalga oshirilsa-da, ularning oʻziga xosliklari ham mavjudligi qayd etib oʻtish lozim. Birinchisi sinf va taʼlim muassasasidan tashqari faoliyatda oʻquvchilarning ixtiyoriy ishtirok etishidir. Ular oʻzlari uchun sevimli ishni mustaqil tanlashi, tashabbuskorlik, mustaqillik, faollikni namoyon etishi mumkin. Oʻqish savodxonligi darsi boʻyicha ushbu turdagi mashgʻulotlarning samaradorligi yuqoridir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | REFERENCES|

1. Mirziyoyev SH.M. (2017). *Milliy taraqqiyot yo‘limizni qatiyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko‘taramiz*. O‘zbekiston.
2. Asqarova M. (2020). “Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida o‘qish va matnni tushunish ko‘nikmalarini rivojlantirish”. Pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati.
3. Ataboyev S. (2022). *Kreativ qobiliyatning asosiy mezonlari o‘quvchilar shaxsi rivojlantirish asosi*. Boshlang‘ich ta’limda innovatsiyalar.
4. Azimova I., Mavlonova K., Quronov A., Tursunov Sh. (2021). *1-2-sinf Ona tili va o‘qish savodxonligi darsligi*. Respublika ta’lim markazi.
5. Burxonov Sh.Sh. (2024). *Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining badiiy tahlil ko‘nikmalarini shakllantirishning ilmiy-nazariy ahamiyati*. Inter education & Global study. ISSN 2992-9024 (online) № 5 (1). 117-126.
6. Doniyorov A. (2022). *Boshlang‘ich sinf “Ona tili va o‘qish savodxonligi” darslarini yangicha yondashuv asosida tashkil etish usullari*. Oriental journal of social sciences. 8-b.
7. Ergasheva M., Ergasheva Z., Abdusattorova S. (2023). *Research and education scientific Journal*. 57-b.
8. Eshmirzayev Y. (2020). *Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini xalqaro baholash dasturlariga tayyorlashning ilmiy metodik jihatlari*. Инновации в начальном образовании. 32–136-b
9. www.tdpu.uz